

แนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม สำหรับนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร¹

ฐิตินันท์ ฝิวนิล²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (mixed method) โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการเก็บข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างนักเรียน 1,052 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติเชิงพรรณนา จากนั้นจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกนักเรียน 27 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญ สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้คือนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร 9 โรงเรียน ดำเนินการวิจัยช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – กันยายน 2563

ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนให้ความสำคัญกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ ในระดับสูง แต่ยังพบว่านักเรียนยังให้ความสำคัญกับชุดคุณลักษณะ ค่านิยม และหลักคุณธรรมอื่น ๆ ด้วย พร้อมกับการมีข้อวิพากษ์ต่อหลักสูตรการเรียนการสอนคุณธรรมในโรงเรียนที่มีอยู่ ทั้งนี้แนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมให้นักเรียนได้ ประกอบด้วย 1) การปรับปรุงหลักสูตรการเรียนรู้คุณธรรม 2) การสร้างมาตรฐานการปฏิบัติคุณธรรมในโรงเรียน 3) การสร้างอัตลักษณ์คุณลักษณะเฉพาะ 4) การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ 5) การส่งเสริมบทบาทของครูอาจารย์ผู้สอน 6) การส่งเสริมบทบาทของนักเรียน 7) การเพิ่มบทบาทของผู้ปกครองและครอบครัว และ 8) การใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์ ผลการวิจัยนี้เสนอแนะให้หลักสูตรการเรียน ผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง สถานศึกษา และสื่อสังคมออนไลน์ร่วมกันพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน โดยให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรมสากลที่นักเรียนให้ความสนใจมากขึ้น

คำสำคัญ: คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม หลักคุณธรรม นักเรียนระดับมัธยมศึกษา

¹ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 จากสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ ผลการศึกษาบางส่วนในบทความนี้ได้รับการนำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 12 “สังคมไทยหลัง NEW NORMAL : การเรียนรู้ การวิจัย และการสร้างสรรค์” เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2564 ณ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (นำเสนอแบบออนไลน์)

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Enhancing Sought-After Characteristics, Values, and Morality of Students in Bangkok Metropolitan Area Schools

Titinan Pewnii¹

Abstract

The purpose of this research was to develop guidelines for promoting sought-after characteristics, values, and moral principles for secondary school students at Bangkok Metropolitan Administration (BMA) educational institutions. Mixed methods research was done from February to September 2020, with samples as BMA high school students from nine schools. Quantitative data was collected from 1,052 samples, all BMA high school students, and analyzed by descriptive statistic, as well as qualitative research, with information gathered by in-depth interviews with 27 BMA high school students, analyzed by key content. Results were that students placed high importance on eight sought-after characteristics, twelve values, and five virtues expounded in the current school curriculum for morality instruction. Guidelines for developing sought-after student characteristics, values and moral principles included: 1) improving the moral learning curriculum; 2) establishing school moral conduct standards; 3) creating unique character identities; 4) promoting learning activities; 5) promoting instructor roles; 6) promoting student roles; 7) increasing parental and familial roles; and 8) social media network use. The results of this research suggest that curriculum, learners, teachers, parents, schools, and social media should work together to promote students' sought-after characteristics with a focus on the universal morality that students are interested in.

Keywords: Sought-After Characteristics, Values, Morality, Secondary School Students

¹ Assistant Professor, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University

บทนำ

เด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มประชากรที่เป็นกำลังสำคัญของประเทศ ที่จะเติบโตเป็นพลเมืองในอนาคต โดยเฉพาะในช่วงปรากฏการณ์ของประชากรไทยที่มีการเกิดต่ำ โครงสร้างประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี) ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. 2553-2583 สัดส่วนของประชากรวัยเด็กมีแนวโน้มจะลดลงไปเหลือร้อยละ 12.8 (8.2 ล้านคน) ในปี พ.ศ. 2583 (นิพนธ์ เทพวัลย์, 2557) ดังนั้น การวางแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพของประเทศจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องตระหนักและเร่งดำเนินการ

หากพิจารณายุทธศาสตร์ชาติของประเทศไทยที่ตั้งเป้าหมายการสร้างคนไทย 4.0 ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือการเป็นคนที่มีความรู้ มีคุณภาพ มีจิตสาธารณะ เป็นคนดี และคนเก่ง สามารถขับเคลื่อนสังคมให้มีความสุขอย่างยั่งยืน (มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ, 2562) โดยภาครัฐได้มุ่งสร้างและพัฒนาคุณลักษณะ ค่านิยม และคุณธรรมอันพึงประสงค์ของคนไทยด้วยการกำหนดแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559-2564) ที่มีเป้าประสงค์สำคัญคือการทำให้สังคมไทยเป็น สังคมคุณธรรม (คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ, 2561) ในด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยนั้น แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 - 2564 มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีเหมาะสมตามช่วงวัย มีสุขภาวะที่ดีทุกด้าน มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีความเป็นพลเมืองสร้างสรรค์ ปรับตัวเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก มีความรับผิดชอบต่อตนเอง มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2561) จะเห็นได้ว่าประเด็นเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์และการมีคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนนั้นยังเป็นเป้าหมายสำคัญของการขับเคลื่อนประเทศ

ทั้งนี้ สังคมไทยยังมีความวิตกกังวลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนค่อนข้างมาก จากผลจากการศึกษาสถานการณ์เด็กและเยาวชนไทยตามกรอบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ พบว่า เด็กและเยาวชนไทยยังขาดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม (กรมกิจการเด็กและเยาวชนและวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558) และผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในปี พ.ศ. 2559 ส่วนใหญ่เห็นว่าคุณธรรมที่เยาวชนไทยควรได้รับการปลูกฝังมากที่สุดคือเรื่องระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูต่อบุคคล และความขยันหมั่นเพียร (ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน), 2559)

ปัจจุบันแนวทางการส่งเสริมคุณธรรมสำหรับเยาวชนของประเทศไทยนั้น พบว่า มี 3 ส่วนสำคัญที่ดำเนินการควบคู่กันคือ ส่วนที่ 1 การกำหนด “คุณลักษณะอันพึงประสงค์” ของนักเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ประกอบด้วย 8 คุณลักษณะ 1) รักชาติ-ศาสนา-พระมหากษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ ส่วนที่ 2 นโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เรียกว่า “ค่านิยม 12 ประการ” ในปี พ.ศ. 2557 โดยมอบหมายให้หน่วยงานด้านการศึกษากำหนดให้ผู้เรียนทุกระดับชั้นท่องจำค่านิยม 12 ประการดังกล่าว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) ซึ่งค่านิยมดังกล่าวประกอบด้วย 1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม 3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ 4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม 5) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันดีงาม 6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน 7) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่ถูกต้อง 8) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพ

ผู้ใหญ่ 9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 10) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี 11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา และ 12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง ทั้งนี้ แนวทางการนำค่านิยม 12 ประการไปใช้ในการเรียนการสอนต่าง ๆ มุ่งเน้นปลูกฝังตลอดการเรียนรู้ในทุกช่วงชั้นเรียน โดยกำหนดจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ส่วนที่ 3 หลักคุณธรรมสำคัญของชาติ ในปี พ.ศ. 2561 รัฐบาลได้กำหนดหลักคุณธรรมสำคัญ เพื่อเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้องกับโมเดลพัฒนาคนไทย 4.0 โดยกำหนดการปลูกฝังหลักคิด 5 ประการสู่สังคม ประกอบด้วย 1) ความพอเพียง 2) มีวินัย 3) สุจริต 4) จิตสาธารณะ และ 5) มีความรับผิดชอบ (กรมประชาสัมพันธ์, 2561) อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์รายละเอียดของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ จะเห็นได้ว่ามีจุดเน้นที่ไปในทิศทางเดียวกัน

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษานักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เนื่องจากหากพิจารณาแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 20 ปี ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2561 - 2565) จะเห็นได้ว่า กรุงเทพมหานครมีเป้าหมายสำคัญที่จะมุ่งเน้นส่งเสริมเยาวชนในกรุงเทพมหานครให้มีคุณธรรม มีทักษะในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพสุจริต (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร, 2559) อีกทั้ง โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีนักเรียนรวมกว่า 281,029 คน (สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร, 2562) การศึกษาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมสำหรับนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ให้สอดคล้องกับมุมมองและบริบทเฉพาะของเยาวชนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งองค์ความรู้จากการวิจัยนี้จะผสมผสานมุมมองตามนโยบายของรัฐทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ พร้อมกับเชื่อมโยงมุมมองจากนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร การทำความเข้าใจนักเรียนดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบาย การศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการวางแผนพัฒนาคุณลักษณะ ค่านิยม และคุณธรรมในลักษณะเฉพาะของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครได้อย่างเหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง ข้อกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ของกระทรวงศึกษาธิการ
2. ค่านิยม 12 ประการ หมายถึง ค่านิยมหลัก 12 ประการ ตามนโยบายคณะรักษาความสงบแห่งชาติ
3. หลักคุณธรรม 5 ประการ หมายถึง คุณธรรมที่พึงประสงค์ 5 ประการสำหรับคนไทย 4.0 คือ ความพอเพียง มีวินัย สุจริต จิตอาสา และรับผิดชอบ

4. นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ในการศึกษานี้ หมายถึงเฉพาะนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปีที่ 5 และปีที่ 6 ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2563

5. เพศของนักเรียน ในการศึกษานี้ เป็นการให้นักเรียนระบุเพศภาวะ (gender) ตามที่ตนเองกำหนด แบ่งเป็น ชาย หญิง และอื่น ๆ

6. แผนการเรียน ในที่นี้ หมายถึง แผนการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น แผนการเรียนเน้นวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ (วิทย์-คณิต) แผนการเรียนกลุ่มที่ไม่ใช่วิทย์-คณิต ประกอบด้วย ศิลป์-คำนวณ/ คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ / ศิลป์-ภาษา / ศิลป์-สังคมและภาษาไทย / นาฏศิลป์ / เทคโนโลยีอาหาร / ธุรกิจการจัดการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณเป็นการวิจัยเชิงสำรวจกลุ่มตัวอย่าง เป้าหมายสำคัญคือศึกษามุมมองภาพกว้างของนักเรียนเปรียบเทียบการให้ความสำคัญต่อคุณลักษณะอันพึง ค่านิยม และหลักคุณธรรมต่าง ๆ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4-6 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ที่กำลังศึกษา ณ ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2563 มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 3,716 คน สำหรับการคำนวณหาขนาดของตัวอย่างขั้นต่ำ ผู้วิจัยคำนวณด้วยโปรแกรม n4Studies ของ Ngamjarus and Chongsuvivatwong (2014) กำหนดเลือกใช้สูตรการประมาณค่าเฉลี่ยของประชากรที่มีจำนวนแน่นอน (estimating the finite population mean) โดยกำหนดค่าขนาดประชากร (N) เท่ากับ 3,716 ค่า SD (σ) เท่ากับ 0.05 ค่า Error (d) เท่ากับ 0.003 ค่า Alpha (α) เท่ากับ 0.05 และค่า Z (0.975) เท่ากับ 1.96 ผลการคำนวณพบว่า การวิจัยเชิงปริมาณต้องใช้จำนวนตัวอย่างนักเรียนขั้นต่ำเท่ากับ 830 คน ทั้งนี้ เพื่อความครอบคลุมของข้อมูลและความเหมาะสมในการดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างนักเรียนจากโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายรวมทั้งสิ้น 9 โรงเรียน โดยกำหนดการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายจำนวนกลุ่มตัวอย่างนักเรียนโรงเรียนละ 120 คน จำแนกตามระดับชั้นเรียนละ 40 คน ซึ่งจากการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างรวม 1,080 ชุด พบว่า มีผู้ที่ยินดีเข้าร่วมให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามการวิจัยนี้รวม 1,052 คน คิดเป็นอัตราตอบกลับ (Response rate) เท่ากับร้อยละ 97.4 ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ามีลักษณะสอดคล้องเป็นไปตามโครงสร้างของประชากรที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างนี้จึงเป็นตัวแทนประชากรได้ตามหลักการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ (รายละเอียดคุณลักษณะกลุ่มตัวอย่างดังตารางที่ 2)

กระบวนการสุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การสุ่มแบบที่เป็นไปตามโอกาสทางสถิติ 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามโรงเรียนที่นักเรียนสังกัด จากนั้นในแต่ละโรงเรียน แบ่งนักเรียนออกเป็น 3 ชั้นภูมิตามระดับการศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ 4-6) จากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) เลือกนักเรียนตามชั้นปีที่กำลังศึกษา แล้วสุ่มนักเรียนแต่ละชั้นเรียนจำนวน 30-40 คน ตามลักษณะขนาดจำนวนนักเรียนในห้องเรียนของแต่ละโรงเรียน รายละเอียดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มจำแนกตามชั้นเรียนและโรงเรียน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการสุ่มจำแนกตามชั้นเรียนและโรงเรียน

โรงเรียน	ระดับชั้นเรียน			รวม (คน)
	ม.4	ม.5	ม.6	
1	39	40	40	119
2	40	38	40	118
3	37	41	30	108
4	43	35	39	117
5	40	40	39	119
6	40	41	39	120
7	41	39	40	120
8	37	34	40	111
9	40	40	40	120
รวม	357	348	347	1,052

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงสำรวจคือแบบสอบถามที่สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งมีความแม่นยำตรงตามเนื้อหา (content validity) ตามความเห็นพ้องของผู้เชี่ยวชาญ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ค่า IOC = 0.5 และมีความเชื่อถือได้ (reliability) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของครอนบาค (Cronbach) เท่ากับ 0.728 ทั้งนี้ แบบสอบถามที่ใช้เป็นลักษณะที่ให้กลุ่มตัวอย่างอ่านและตอบด้วยตนเอง รายละเอียดการวัดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยในบทความนี้ ประกอบด้วยตัวแปร เพศ (ชาย / หญิง / อื่น ๆ) ระดับชั้นเรียน (ม.4 / ม.5 / ม.6) แผนการเรียน (วิทย์-คณิต / ไม่ใช่วิทย์-คณิต) จำนวนสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้งาน เป็นการถามระดับการใช้งานของสื่อสังคมออนไลน์ 10 แพลตฟอร์มคือ เฟซบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม ยูทูบ ติกต็อก เกมออนไลน์ Pantip WhatsApp และอื่น ๆ โดยกำหนดคำตอบคือ ไม่ได้ใช้งานเลย ใช้งานนาน ๆ ครั้ง และใช้งานเป็นประจำทุกวัน ตัวแปรระยะเวลาที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ เป็นการประเมินตนเองของผู้ตอบ โดยให้กำหนดระยะเวลาหน่วยเป็นจำนวนชั่วโมงและจำนวนนาที ตัวแปรด้านการได้รับการถ่ายทอดทางสังคม เป็นการสอบถามใน 3 ประเด็นการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมในเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ หลักคุณธรรม 5 ประการ เป็นการให้ผู้ตอบประเมินตนเอง กำหนดคะแนนระหว่าง 0-10 คะแนน โดย 0 หมายถึง ไม่เคยได้รับการปลูกฝัง / สั่งสอน / เรียนรู้ และ 10 หมายถึงได้รับการปลูกฝัง / สั่งสอน / เรียนรู้เป็นประจำ ในการวิเคราะห์ผล เป็นการนำคะแนนแต่ละประเด็นมาหาค่าเฉลี่ย จำแนกตามการถ่ายทอดเป็น 3 ด้าน คือ บทบาทครอบครัว ครู และสื่อสังคมออนไลน์ ด้านตัวแปรการให้ความสำคัญและการปฏิบัติตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ เป็นการวัดตัวแปรโดยให้ผู้ตอบประเมินตนเองในประเด็นข้อความจำนวน 40 ข้อ โดยในด้านการให้ความสำคัญกำหนดคะแนนเป็น 0-10 โดย 0 หมายถึง ไม่มีความสำคัญเลย และ 10 หมายถึงมีความสำคัญมากที่สุด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ตัวแปรที่มีการวัดเป็นค่าคะแนนระดับ 0-10 แปลผลคะแนนเฉลี่ยเป็น 3 ระดับคือ ระดับน้อย (0.00-3.33 คะแนน) ระดับปานกลาง (3.34-6.67 คะแนน) และระดับมาก (6.68-10.00 คะแนน)

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป้าหมายเพื่อศึกษามุมมองความคิดเห็นและประสบการณ์ในเชิงลึกของนักเรียนต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมต่าง ๆ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ตัวแทนนักเรียนที่เคยตอบแบบสอบถามในเชิงปริมาณมาก่อน ซึ่งผู้วิจัยประสานงานให้ทางโรงเรียนดำเนินการคัดเลือกตัวแทนนักเรียนระดับชั้นละ 1 คน จำนวน 9 โรงเรียน กำหนดวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยนักเรียนที่เป็นตัวแทนให้สัมภาษณ์จะต้องมีคุณสมบัติคือ กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น และมีประสบการณ์ต่อประเด็นคุณธรรมตามกรอบการวิจัย และยินดีที่จะให้สัมภาษณ์ผ่านทางสื่อออนไลน์หรือการสัมภาษณ์ต่อหน้า ทั้งนี้ รายละเอียดตัวแทนนักเรียน 27 คนที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (ตารางที่ 2) ประกอบด้วยนักเรียนชายจำนวน 9 คน และนักเรียนหญิง 18 คน เป็นนักเรียนจากแผนการเรียนด้านวิทย์-คณิต จำนวน 16 คน แผนการเรียนด้านศิลป์-คำนวณจำนวน 7 คน และศิลป์-ภาษา จำนวน 4 คน ทั้งหมดได้รับการสัมภาษณ์จำนวน 1 ครั้ง ครั้งละ 1-2 ชั่วโมง โดยมีการนัดหมายสัมภาษณ์ในช่วงนอกเวลาการเรียนการสอน เพื่อให้ไม่มีผลกระทบต่อการเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือแนวคำถามประกอบด้วยประเด็นสำคัญคือ 1) ความเข้าใจ ความคิดเห็น มุมมองที่มีต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ 2) ประสบการณ์ต่าง ๆ ในการใช้หลักคุณธรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต และ 3) แนวทางการพัฒนาหลักคุณธรรมสำหรับปลูกฝังเยาวชนอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปและการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญ (content analysis)

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างนักเรียน

คุณลักษณะ	การวิจัยเชิงปริมาณ (n=1,052)		การวิจัยเชิงคุณภาพ (n=27)
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)
เพศ			
ชาย	417	39.6	9
หญิง	613	58.3	18
อื่น ๆ	22	2.1	-
ระดับชั้น			
มัธยมศึกษาปีที่ 4	357	33.9	9
มัธยมศึกษาปีที่ 5	348	33.1	9
มัธยมศึกษาปีที่ 6	347	33.0	9
แผนการเรียน			
วิทย์-คณิต	510	48.5	16
ไม่ใช่วิทย์-คณิต	542	51.5	11

การวิจัยนี้ใช้ระยะเวลารวมทั้งสิ้น 8 เดือน (เดือนกุมภาพันธ์-กันยายน 2563) ประสานงานเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2563 ทั้งนี้ โครงการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยและจรรยาบรรณการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง (เอกสารใบรับรองเลขที่ RU-HRE 63/0015 หมายเลขอ้างอิงโครงการวิจัย อว 0601.24/915) ในขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ติดต่อขออนุญาตสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร เพื่อประสานงานผู้อำนวยการเขต และประสานงานขอความร่วมมือโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นจึงประสานงานติดต่อต่อชี้แจงขออนุญาตผู้อำนวยการโรงเรียน และขอความยินยอมในการเข้าร่วมการวิจัยจากผู้ปกครองนักเรียนและตัวนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัยทุกคนก่อนเก็บข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำแนกได้เป็น 8 แนวทางดังนี้

1. การปรับปรุงหลักสูตรการเรียนรู้อุณหภูมิให้สอดคล้องกับมุมมองคนรุ่นใหม่

จากข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (ตารางที่ 3) พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในระดับสูงกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม ซึ่งหากเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการให้ความสำคัญ จะเห็นได้ชัดเจนว่าหลักคุณธรรม 5 ประการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด (7.68 คะแนน) รองลงมาคือค่านิยม 12 ประการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ (ค่าเฉลี่ย 7.63 และ 7.52 ตามลำดับ) เป็นที่น่าสังเกตว่าค่านิยม 12 ประการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการนี้ เป็นสิ่งที่บรรจุไว้อย่างเป็นทางการในหลักสูตรการเรียนของกระทรวงศึกษาธิการและนโยบายรัฐบาล แต่นักเรียนนั้นให้ความสำคัญน้อยกว่า

นอกจากนี้ นักเรียนมีการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะ ค่านิยม และหลักคุณธรรมใหม่ ๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าชุดคุณธรรมหลักที่อยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน อาทิ การยอมรับความหลากหลายทางเพศ (ค่าเฉลี่ย 8.83) ความเป็นส่วนตัว (ค่าเฉลี่ย 8.80) การเป็นตัวของตัวเอง (ค่าเฉลี่ย 8.79) ความเกรงใจต่อผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 8.75) และหลักมารยาททางสังคม (ค่าเฉลี่ย 8.67) ความจริงใจ (ค่าเฉลี่ย 8.62) เสรีภาพ อิสรภาพ ความมีอิสระ (ค่าเฉลี่ย 8.54)

ดังนั้นแนวทางแรกที่ต้องเร่งพัฒนา คือ การปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนหลักคุณธรรมจริยธรรมให้สอดคล้องกับการให้ความสำคัญของนักเรียนในปัจจุบัน เพราะหลักคุณธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลยึดเหนี่ยว ประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นสิ่งที่ควรปลูกฝังหรือส่งเสริม ควรเป็นในสิ่งที่ผู้เรียนต้องการและนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน หากหลักสูตรสามารถมุ่งเน้นเนื้อหาหลักคุณธรรมสำคัญได้ตรงตามที่คุณเรียนสนใจ การซึมซับถ่ายทอดและนำไปใช้ก็เกิดสัมฤทธิ์ผลได้มากขึ้น

ตารางที่ 3 คุณลักษณะ ค่านิยม และหลักคุณธรรมอื่นที่นักเรียนยึดถือ (n=1,052)

	การให้ความสำคัญ	
	Mean	S.D.
คุณลักษณะ/ ค่านิยม/ หลักคุณธรรมที่มีอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน		
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ	7.52	1.58
ค่านิยม 12 ประการ	7.63	1.60
หลักคุณธรรม 5 ประการ	7.68	1.53
คุณลักษณะ/ ค่านิยม/ หลักคุณธรรมอื่น ๆ		
ยอมรับความหลากหลายทางเพศ	8.83	1.86
ความเป็นส่วนตัว	8.80	1.60
การเป็นตัวของตัวเอง	8.79	1.65
ความเกรงใจต่อผู้อื่น	8.75	1.56
มารยาททางสังคม	8.67	1.58
ความจริงใจ	8.62	1.64
เสรีภาพ อธิปไตย ความมีอิสระ	8.54	1.73
ความเคารพผู้อาวุโส	8.53	1.78
เปิดกว้างต่อความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม	8.50	1.79
ความโปร่งใส	8.40	1.81
สิทธิ	8.38	1.68
ความมั่นคงปลอดภัย	8.35	1.74
มีความเป็นสากล ตามทันโลก	8.31	1.86
ปรับตัวได้ตามการเปลี่ยนแปลง	8.27	1.78
ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมและยุติธรรม	8.25	1.91
การเอาตัวรอด	8.14	1.77
มีความรู้เท่าทันสื่อ	8.09	1.85
ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ	8.07	1.76
ความเป็นธรรมทางสังคม	8.04	1.85
ลิขสิทธิ์ การไม่ลอกเลียน คัดลอก	8.00	1.96
กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม	7.38	2.13
ความสนใจต่อการเมือง	6.95	2.71
ความสุขภาพ ไม่หยาบค้าย	6.94	2.20

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพยังพบว่า นักเรียนหลายคนมีมุมมองต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ หลักคุณธรรม 5 ประการ ว่ายังคงเป็นสิ่งสำคัญและยังต้องปลูกฝังต่อไป โดยนักเรียนมองว่าหากมีปลูกฝังที่ดี ก็จะนำไปสู่การช่วยลดปัญหาสังคม ปัญหาการใช้ชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นได้ในระยะยาว ดังความเห็นของนักเรียนชาย อายุ 18 ปี ม.6 ที่กล่าวว่า “การเรียนคุณธรรมพวกนี้ ผมว่ามีความจำเป็นอยู่นะ ไม่เรียนเลยก็ได้ แต่ก็ต้องดูว่า จะสอนยังไง เพราะถ้าไม่สอนเลย มันก็มีปัญหาสังคมเกิดขึ้นได้เยอะ”

แต่อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังดังกล่าวควรมีการปรับปรุงการอธิบายความหมาย ให้การนิยามให้เข้ากับบริบทของนักเรียนยุคใหม่ด้วย ดังความเห็นของนักเรียนที่ระบุว่า “คือจะสอนให้ท่องทำแบบเดิมมันไม่ได้แล้วใหม่ ต้องเข้าใจด้วยว่า คนรุ่นพวกหนูเข้าใจว่าอะไร คนรุ่นพ่อแม่รุ่นครู ก่อนๆ เขาตีความว่าอะไร อย่างวินัยเนี่ย คืออะไร พอเพียงก็มองกันคนแบบไหนจะรักชาติ อันนี้คือต้องปรับกันใหม่แล้วนะคะ” (นักเรียนหญิง อายุ 17 ปี ม.5)

ดังนั้น จากผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพข้างต้น แนวทางแรกสำหรับการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่ จำเป็นต้องมีการปรับหลักสูตรการเรียนการสอนจากเดิมให้เข้าถึงและสอดคล้องกับบริบทการตีความหมายของนักเรียนรุ่นใหม่ด้วย

2. การสร้างมาตรฐานการปฏิบัติคุณธรรมในโรงเรียน

แนวทางที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การสร้างมาตรฐานต่อการปฏิบัติคุณธรรมภายในโรงเรียน เนื่องจากนักเรียนหลายคนมีมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อมาตรฐานเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม จากการบอกเล่าประสบการณ์ของนักเรียนหลายคนเกิดความสับสนต่อการยึดถือ ความเคร่งครัด และการปฏิบัติตามหลักคุณธรรม โดยโรงเรียนหรือครูอาจารย์มีมาตรฐานในการจัดการเรื่องคุณธรรมไม่เหมือนกัน แม้จะเป็นหลักคุณธรรม กติกา กฎ ระเบียบอย่างเดียวกัน ผู้ที่ละเมิดหลักดังกล่าว บางครั้งไม่ถูกลงโทษ เช่น การมาโรงเรียนสายเป็นประจำ การทุจริต การสอบ ความไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ตนเอง โรงเรียนหรือครูอาจารย์หลายครั้งไม่ได้จัดการแก้ไข้ปัญหา แต่เป็นการปล่อยผ่านไป ดังเช่นประสบการณ์ที่นักเรียนชาย อายุ 17 ปี ม.5 ระบุว่า “มีเพื่อนบางคนมาโรงเรียนสาย ก็เห็นโดนลงโทษ แต่เขาก็มาสายแบบนั้นทุกวัน โดนลงโทษทุกวัน โรงเรียนก็ทำแบบเดิม ๆ ต่อไป ไม่ได้ทำอะไรใหม่”

นอกจากนี้ เมื่อมีข้อขัดแย้งในเรื่องหลักคุณธรรม ครูอาจารย์ให้นักเรียนแก้ไข้จัดการกันเอง อาทิ กรณีการแบ่งงานกลุ่มแล้วนักเรียนแจ้งครูว่าเพื่อนในกลุ่มไม่ช่วยทำงาน ไม่รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย ครูไม่ดำเนินการลงโทษหรือตักเตือน สิ่งเหล่านี้ทำให้นักเรียนเกิดความสับสนต่อหลักคุณธรรมที่ตนเองกำลังยึดถือหรือกำลังได้รับการปลูกฝังอยู่

“คือเวลามีปัญหาอะไรแบบนี้ แบบทำงานกลุ่ม เพื่อนไม่ช่วย ไม่ทำ บอกครู ครูก็บอกให้ไปจัดการกันเอง คือหนูก็ไม่รู้จะทำยังไงใหม่ ก็เลยมาบอกครู แล้วแบบสุดท้ายทุกคนได้คะแนนเท่ากัน บางทีเคยเจอแบบว่าไปบอกครู กลายเป็นครูหักคะแนนทั้งกลุ่มแทน” (นักเรียนหญิง อายุ 15 ปี ม.4)

“เคยเห็นบางคนทำผิดแบบเดียวกัน แต่ครูลงโทษไม่เหมือนกัน อันนี้ก็สงสัยนะคะว่าสรุปมาตรฐานคือตรงไหน” (นักเรียนหญิง อายุ 16 ปี ม.5)

จากข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพข้างต้น โรงเรียนและครูจึงควรเร่งสร้างมาตรฐานการจัดการเชิงคุณธรรมจริยธรรม อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน ไม่ให้นักเรียนเกิดความรู้สึกสับสนถึงการมีหลายมาตรฐาน หรือการเพิกเฉยต่อหลักคุณธรรมที่วางไว้ รวมถึงครูผู้สอนต้องเป็น “ต้นแบบที่ดี” ให้กับนักเรียนไปพร้อมกับการปลูกฝังในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย

3. การสร้างอัตลักษณ์คุณลักษณะเฉพาะ

จากความคิดเห็นของนักเรียนในคำถาม “*น้องคิดว่าคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครควรมีอะไรบ้าง 5 ประการ*” ผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ข้อสรุปร่วมใน 5 คุณลักษณะอันพึงประสงค์สำคัญ คือ 1) มีวินัย มีระเบียบ 2) มีความรับผิดชอบ 3) ใฝ่เรียนรู้ ขยัน ตั้งใจเรียน 4) กล้าแสดงออก และ 5) ซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจ ไม่โกง โปรงใส นอกจากนี้ ยังมีนักเรียนที่ให้คำสำคัญอื่น ๆ ด้วย เช่น มีมารยาทที่ดี สุภาพ เรียบร้อย มีความเกรงใจ และเคารพกฎกติกา จากข้อมูลนี้ สามารถนำมาพัฒนานโยบายการสร้างอัตลักษณ์หลักคุณธรรมที่สำคัญของนักเรียนโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครได้ต่อไป

4. การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียนนั้น ยังคงมีความจำเป็น ทั้งจากการเรียนรู้ในหลักสูตรแบบเรียนตามปกติ และการเรียนรู้ผ่านโครงการอบรมต่าง ๆ เช่น การจัดค่ายคุณธรรม การอบรมหลักสูตรคุณธรรม แต่สิ่งที่ต้องปรับและเน้นมากขึ้นคือการ “*ทำกิจกรรม*” เนื่องด้วยนักเรียนมองว่า กิจกรรมจะทำให้ทุกคนเข้าใจสถานการณ์ได้ตัวตนเองจะทำอย่างไร จะเลือกใช้ชุดคุณธรรมแบบไหนที่ตนเองยึดถือปฏิบัติ สถานการณ์จริงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จดจำ เพราะส่วนใหญ่ของนักเรียนจะมีประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ที่เคยเจอมาก่อนจึงเกิดการรับรู้ถึงหลักคุณธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น การส่งเสริม สร้างเสริมกิจกรรมการเรียนรู้เชิงคุณธรรมและค่านิยมอันเหมาะสม จึงเป็นอีกแนวทางที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนานักเรียนได้อย่างชัดเจนในระยะเวลาอันสั้น

นักเรียนมีความเห็นว่า ที่ผ่านมารูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมมักเป็นรูปแบบของการเรียนการสอน การท่องจำแบบเรียน หรือการจัดฝึกอบรมโดยมีวิทยากรบรรยาย อาจไม่ได้ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหลักคุณธรรมเหล่านั้นได้ดีมากนัก แม้ว่าจะมีการยกตัวอย่าง หรือทำกิจกรรม แต่สิ่งที่นักเรียนต้องการคือ “*การปฏิบัติ*” การได้ลงเอยกับสถานการณ์นั้นจริง ๆ ตัวอย่างเช่น การบอกเล่าประสบการณ์เรื่องคุณธรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ผู้ให้ข้อมูลหลายคนมีความเห็น “*สิ่งเหล่านี้ต้องเจอกับตัวถึงจะรู้*” จากการถ่ายทอดประสบการณ์ของนักเรียนที่ถูกเพื่อนทุจริตการสอบ การถูกกลั่นแกล้งรังแก หรือการทำงานกลุ่มแล้วพบเหตุการณ์ที่สมาชิกกลุ่มไม่มีความรับผิดชอบ สิ่งเหล่านี้ทำให้นักเรียนเห็นว่าการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เข้าใจและให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรมนั้นอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิมให้เชื่อมโยงกับบริบทของนักเรียนยุคใหม่มากขึ้น เช่น การจัดค่ายคุณธรรม (ที่ไม่ใช่เพียงแค่การไปวัด หรือไปฟังบรรยาย อบรม) มีการทำ Workshop สร้างกิจกรรม สร้างเจตคติ หรือสถานการณ์ให้ร่วมกันแก้ไข ให้เกิดประสบการณ์เชิงคุณธรรมโดยตรง จะทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า

5. การส่งเสริมบทบาทของครูอาจารย์ผู้สอน

จากมุมมองของนักเรียน และข้อมูลผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (ตารางที่ 4) จะเห็นได้ว่าบทบาทสำคัญของการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมให้นักเรียน ครูอาจารย์นั้นยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่มากในทุกด้าน ซึ่งข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพระบุว่า ครูได้สอนเรื่องหลักคุณธรรมต่าง ๆ ในห้องเรียนโดยปกติอยู่แล้ว และครูหลายท่านได้ยกตัวอย่าง เชื่อมโยงเหตุการณ์ ข่าวสารที่เกิดขึ้นให้นักเรียนร่วมวิเคราะห์หามุมมองเชิงคุณธรรม สิ่งเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกคิดและเข้าใจประเด็นคุณธรรมที่กำลังเรียนอยู่ได้มากขึ้น

ตารางที่ 4 การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากครู อาจารย์ (n=1,052)

การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากครู อาจารย์	Mean	S.D.
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ	7.93	2.08
ค่านิยม 12 ประการ	7.87	2.13
หลักคุณธรรม 5 ประการ	8.06	2.01

อย่างไรก็ตาม ในการส่งเสริมบทบาทครู นอกเหนือจากการเป็นผู้สอนคืออาจต้องเชื่อมโยงถึงการเป็นแบบอย่าง และการพัฒนาครูในการเข้าใจคุณลักษณะ ความคิด และการกระทำของนักเรียนด้านต่าง ๆ ด้วย อาจเชื่อมโยงกับ ครอบครัว และโลกออนไลน์ที่นักเรียนส่วนใหญ่เข้าใช้บริการ การยกตัวอย่างเรื่องที่เป็นกระแสนใจของนักเรียนแล้ว เชื่อมโยงประเด็นด้านคุณธรรม จะทำให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นได้และจดจำได้ดียิ่งขึ้น

6. การส่งเสริมบทบาทของนักเรียน

แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมหลักคุณธรรมของนักเรียนอีกประการที่สำคัญคือ การพัฒนาบทบาทของนักเรียน ในที่นี้อาจดำเนินการได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1) การหาต้นแบบนักเรียนในเชิงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับนักเรียนด้วยกัน ซึ่งในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงการจัดประกวด แข่งขัน ดังเช่นการประกวดมารยาทไทย เพียงแต่อาจต้องใช้ความร่วมมือทั้งจากครูและนักเรียน ร่วมกันพิจารณาหาต้นแบบ ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีเพียงคนเดียว อาจเป็นการออกแบบให้มีนักเรียนต้นแบบ คุณธรรมหลายคนและหลายด้าน ตามสามารถและความถนัดของนักเรียนแต่ละคนในแต่ละสถานการณ์

2) โครงการ “เพื่อนเตือนเพื่อน” แนวทางนี้จะได้ผลดีเนื่องจากนักเรียนจะเห็นพฤติกรรมของเพื่อนด้วยกันมากที่สุด หากนักเรียนสามารถช่วยกันตักเตือนกันเองได้ในเรื่องพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ เช่นในโลกออนไลน์ ที่ครูไม่ได้เข้าถึงกลุ่มนักเรียนในช่องทางเหล่านั้น การให้นักเรียนร่วมกันสร้างสังคมออนไลน์ ที่เหมาะสมตักเตือนระหว่างกันก็จะช่วย เป็นกลไกพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้เช่นเดียวกัน แต่สิ่งที่พึงระวังคือ ต้องมีการสอดส่องควบคุมให้กลไกเป็นไปตามความเหมาะสม ไม่ให้เกิดปัญหาการรุมต่อด้าน หรือตัดขาดเพื่อนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เพราะอาจกลายเป็นปัญหาอื่นตามมาได้

“เวลาทำงานกลุ่ม เพื่อนไม่มาค่ะ นัดเข้ามาบาย มาแล้วก็นั่งเล่น กินขนม นั่งคุย ไม่ได้ช่วยงานอะไร บางคนหายไปเลยก็มี เพื่อนบางคนเขาก็ทำให้”
(นักเรียนหญิง อายุ 15 ชั้น ม.4)

“บางที่เราไปเตือนเขา เขาไม่ฟังหรอกค่ะ ดีไม่ดีก็มาว่าเราอีกว่าไปยุ่งจนกระทั่งเขาเจอกับตัวเอง แล้วเขาก็เข้าใจเองค่ะ เรื่องแบบนี้บอกยากเหมือนกัน” (นักเรียนหญิง อายุ 17 ชั้น ม.6)

3) ส่งเสริมการให้นักเรียนฝึกฝนตนเอง ดังที่นักเรียนหลายคนกล่าวไว้ว่า “เรื่องคุณธรรมเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคนเอง ใครยึดถือก็ปฏิบัติ ใครไม่สนใจ ก็ไม่ทำอะไรอยู่ดี” ในประเด็นนี้ อาจต้องหาทางส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความตระหนัก ร่วมกับการใช้แนวทางอื่น ๆ แต่ควรเน้นให้นักเรียนฝึกฝนตนเองตามหลักคุณธรรมเรื่องใดก็ตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสมกับบริบทชีวิตเขา โดยที่ครูอาจารย์อาจจะต้องไปบังคับจัดชุดหลักคุณธรรมไปกำหนดการฝึกฝน

7. การเพิ่มบทบาทของผู้ปกครองและครอบครัว

จากข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ (ตารางที่ 5) และข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้ปกครอง ครอบครัว หรือ “ที่บ้าน” ล้วนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม หลักคุณธรรม มารยาทต่าง ๆ โรงเรียนควรเชื่อมโยงประเด็นหลักคุณธรรมที่ต้องการปลูกฝังหรือส่งเสริมให้ครอบครัวของนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนา นักเรียนจากที่บ้านคู่ขนานไปกับทางโรงเรียน นักเรียนหลายคนมองว่า แม้คุณธรรมจะเป็น “เรื่องส่วนบุคคล” แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าครอบครัวมีหน้าที่และมีบทบาทสำคัญที่จะต้องปลูกฝังและวางพื้นฐานให้ดี “ตั้งแต่ที่บ้าน”

ตารางที่ 5 การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากครอบครัว (n=1,052)

การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากครอบครัว	Mean	S.D.
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ	7.42	2.31
ค่านิยม 12 ประการ	6.80	2.50
หลักคุณธรรม 5 ประการ	7.72	2.19

8. การใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์

ด้านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มตัวอย่างนักเรียน ดังตารางที่ 6 พบว่า นักเรียนมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประเภทยูทูป (Youtube) เป็นประจำทุกวันมากที่สุด ร้อยละ 84.3 รองลงมาคือ การใช้เฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นประจำทุกวัน ร้อยละ 78.5 การใช้อินตาแกรม (Instagram) ร้อยละ 65.3 และการใช้ไลน์ (Line) เป็นประจำทุกวันร้อยละ 56.8 สำหรับปริมาณระยะเวลาที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มตัวอย่างนักเรียนนั้น ส่วนใหญ่ระบุว่าตนเองใช้งานมากกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน (ร้อยละ 33) รองลงมาคือใช้งานวันละ 5.01 - 8.00 ชั่วโมง ร้อยละ 32.4 โดยเฉลี่ยกลุ่มตัวอย่างมีการใช้งานประมาณวันละ 7.40 ชั่วโมง

ตารางที่ 6 การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของนักเรียน (n=1,052)

การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์	ใช้เป็นประจำทุกวัน	ใช้นาน ๆ ครั้ง	ไม่ได้ใช้
ยูทูป (Youtube)	84.3	9.4	6.3
เฟซบุ๊ก (Facebook)	78.5	20.2	1.2
ไลน์ (Line)	56.8	41.3	1.8
อินตาแกรม (Instagram)	65.3	22.6	12.1
ติ๊กต็อก (Tiktok)	38.6	35.1	26.3
เกมออนไลน์ที่ได้คุยกับผู้อื่น	31.7	37.7	30.6
ทวิตเตอร์ (twitter)	26.3	34.4	39.3
Pantip	3.2	41.1	55.7
WhatsApp	1.9	16.0	82.1

จะเห็นได้ว่านักเรียนส่วนใหญ่เข้าถึงและใช้อินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ในหลายประเภทและใช้ระยะเวลาในในแต่ละวัน สื่อหลักที่นักเรียนรับรู้คือ สื่อในโลกออนไลน์ นอกจากนี้ จากการสอบถามการได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากเครือข่ายสังคมออนไลน์ในเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม (ตารางที่ 7) สะท้อนให้เห็นว่าเครือข่ายสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และการปลูกฝังที่สอดคล้องกับบริบทของนักเรียน อาจจะต้องพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในโลกออนไลน์มากยิ่งขึ้น อาจเป็นการทำสื่อขนาดสั้น (ไม่เกิน 5-10 นาที) ภาพยนตร์สั้นเนื้อหาเรื่องคุณธรรมแต่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของนักเรียนวัยรุ่น รวมถึงการเลือกแพลตฟอร์มที่เข้าถึงนักเรียนได้ง่าย

ตารางที่ 7 การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากเครือข่ายสังคมออนไลน์ (n=1,052)

การได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากเครือข่ายสังคมออนไลน์	Mean	S.D.
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ	6.96	2.35
ค่านิยม 12 ประการ	6.71	2.49
หลักคุณธรรม 5 ประการ	7.08	2.28

สรุปผลและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมให้คนรุ่นใหม่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญกับมุมมองของเด็กและเยาวชนมีต่อ “สิ่งที่ตัวเขาเป็น” “สิ่งที่เขาอยากเป็น” และ “สิ่งที่เขาควรจะเป็น” ผลการวิจัยเชิงปริมาณสะท้อนภาพที่ชัดเจนของการให้คะแนนเฉลี่ยความสำคัญกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่รัฐกำหนดมาตรฐานไว้ ในขณะที่คุณลักษณะ ค่านิยม และหลักคุณธรรมอื่น ๆ ที่เป็นลักษณะสากลและสอดคล้องกับโลกสมัยใหม่นั้น คนรุ่นใหม่ให้คะแนนความสำคัญสูงกว่าสิ่งที่รัฐกำหนด เพราะยึดโยงกับชีวิตประจำวันของพวกเขาได้มากกว่า สิ่งนี้ชี้ให้เห็นได้ว่าการกำหนด “สิ่งที่นักเรียนควรจะเป็น” ภายใต้การกำหนดโดยรัฐนั้น ทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ ไม่ได้คำนึงถึงสิ่งที่เด็กและเยาวชนให้ความสำคัญ และ “อยากจะเป็น” มากเท่าใดนัก ผู้กำหนดนโยบายอาจต้องคำนึงถึงลักษณะทางประชากรของคนกลุ่มวัยนี้มากขึ้น ซึ่งมีลักษณะต่างไปจากคนรุ่นก่อน ทั้งในแง่ความคิด การยึดถือ และพฤติกรรม (จุลนี เทียนไทย และคณะ, 2564) อีกทั้งเด็กและเยาวชนปัจจุบันถือว่าอยู่ในช่วงเจนเอ็กซ์และแอลฟา ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะคือ มีเทคโนโลยีเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญ การศึกษาไม่ได้หมายถึงแค่ห้องเรียนขอรับการสื่อสารสั้นกะทัดรัด ฉับไว และมีความเป็นตัวเอง (พัชราภา ดันติชูเวช, 2560)

อย่างไรก็ตาม ในการประเมินการให้ความสำคัญกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ นั้น พบว่า นักเรียนยังคงให้ความสำคัญต่อหลักคุณธรรมดังกล่าวค่อนข้างมาก โดยให้ความสำคัญกับหลักคุณธรรม 5 ประการ มากที่สุด อาจเป็นเพราะชุดหลักคุณธรรมนี้ ถูกกำหนดใหม่ตามแผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559– 2564) รวมถึงเชื่อมโยงกับนโยบายคนไทย 4.0 จึงทำให้เข้าได้ดีกับคนรุ่นใหม่ การกำหนดลักษณะตามหลักคุณธรรมที่มีจำนวน 5 ประการ นั้นถือว่าสั้น กระชับ จัดจำได้ง่ายกว่า หากวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของแกนหลักคุณธรรม 5 ประการกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการและค่านิยม 12 ประการ ดัง

ตารางที่ 8 จะเห็นได้ว่ามีความเชื่อมโยง ซ้อนทับกันอยู่ จะมีเพียงค่านิยม 12 ประการที่จะมีรายละเอียดปลีกย่อย เฉพาะเจาะจงมากกว่า อีกทั้งรายละเอียดของหลักคุณธรรม 5 ประการนั้นมีความสอดคล้องกับความเป็นโลกสมัยใหม่ นอกจากนี้ ข้อสังเกตสำคัญจากการศึกษานี้ พบว่า คนรุ่นใหม่ได้ให้ความสำคัญกับชุดคุณธรรมอื่น ๆ นอกเหนือชุดคุณธรรมหลักที่กำหนดไว้จากรัฐ เช่น การยอมรับความหลากหลายทางเพศ เคารพความเป็นส่วนตัว การเป็นตัวของตัวเอง ความเกรงใจต่อผู้อื่น และหลักมารยาททางสังคมสะท้อนให้เห็นว่า ชุดคุณธรรมที่จำเป็นในโลกปัจจุบันต้องมีความเป็นสากล เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันและนำไปปรับใช้กับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน เป็นไปทิศทางเดียวกับการยึดถือคุณธรรมของคนรุ่นใหม่นั้นเอง

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบรายละเอียดความทับซ้อนของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ค่านิยม 12 ประการ และหลักคุณธรรม 5 ประการ

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551	ค่านิยม 12 ประการ นโยบาย คสช. พ.ศ. 2557	คุณธรรม 5 ประการ แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559- 2564) และนโยบายคนไทย 4.0
ซื่อสัตย์สุจริต	ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดี งามเพื่อส่วนรวม	สุจริต
มีวินัย	มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จัก การเคารพผู้ใหญ่	มีวินัย
มีจิตสาธารณะ	คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และ ของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ห่วงดีต่อผู้อื่น เสียสละและแบ่งปัน	จิตอาสา
อยู่อย่างพอเพียง	รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงตามพระราชดำรัส ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ ใช้เมื่อจำเป็น จำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็ แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการ เมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี	พอเพียง
ใฝ่เรียนรู้	ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม	รับผิดชอบ
รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์	มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์	-
รักความเป็นไทย	รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม	-
มุ่งมั่นในการทำงาน	-	-
-	เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง	-
-	มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	-

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551	ค่านิยม 12 ประการ นโยบาย คสช. พ.ศ. 2557	คุณธรรม 5 ประการ แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559– 2564) และนโยบายคนไทย 4.0
-	มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอม แพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอาย เกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา	-
-	กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์	-

ผลการศึกษานี้ ชี้ให้เห็นบทบาทสำคัญของครอบครัว โรงเรียน และโลกออนไลน์ สามพื้นที่นี้กลายเป็นชีวิตนิเวศที่สำคัญของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน รวมถึงอนาคต (ภูเบศร์ สมุทรจักร, กมลชนก ชำสุวรรณ, และกัญญาพัชร สุทธิเกษม, 2563) โดยเฉพาะการเรียนรู้หลักคุณธรรมผ่านโลกออนไลน์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเรียนรู้คุณธรรมในชุดที่ต่างไปจากการได้เรียนรู้จากครอบครัว หรือในโรงเรียน เช่น การเรียนรู้เรื่องมารยาทในการออนไลน์ มารยาทในการแชท (ฐิตินันท์ ฝิวนิล, 2563; ปราวินยา สุวรรณณัฐโชติ, 2561) การเข้าใจมาตรฐานการใช้งานอินเทอร์เน็ต หรือสังคมออนไลน์ สิ่งเหล่านี้ เด็กและเยาวชนมักเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การใช้งาน ในขณะที่ชุดคุณธรรมทั่วไป ที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานมักจะได้รับถ่ายทอดผ่านครอบครัว เนื่องจากเป็นชุดคุณธรรมที่คนรุ่นพ่อแม่ และคนรุ่นก่อนถ่ายทอดต่อเนื่องกันมา และมีความคุ้นเคยกันอยู่แต่เดิมแล้ว แตกต่างจากคนรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านเทคโนโลยี มีพื้นที่การเรียนรู้สูงกว่าคนรุ่นก่อน (Serres, 2561) ส่วนบทบาทของครอบครัวนั้นก็ยิ่งพบว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการปลูกฝังคุณธรรมของเด็กอย่างมาก หากเด็กและเยาวชนได้รับความรักความเข้าใจในครอบครัวมากจะมีความสัมพันธ์ต่อคุณธรรมจริยธรรมของเด็กให้เป็นไปในทางบวกเช่นกัน (มนทกานต์ รอดคล้าย, 2561) โดยทั้งพ่อและแม่จะมีบทบาทในถ่ายทอดทางสังคมกับเด็กมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ (เทพพร มังธานี, 2557)

สำหรับการเรียนรู้ชุดคุณธรรมมาตรฐานที่เป็นไปตามความต้องการของรัฐ ส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดผ่านสถาบันการศึกษา เนื่องจากการรับนโยบายการศึกษาโดยตรงจากรัฐ และชุดคุณธรรมเหล่านั้น จะปรากฏในลักษณะการเป็นส่วนหนึ่งของตัวชี้วัดในการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น ดังจะเห็นได้จากการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่านักเรียนได้รับการถ่ายทอดทางสังคมในชุดคุณธรรมต่าง ๆ จากโรงเรียนสูงกว่าจากครอบครัว และสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะชุดคุณธรรม ค่านิยม 12 ประการ สะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของรัฐที่มีผลต่อการเรียนรู้หลักคุณธรรมของนักเรียน เช่นเดียวกับการปลูกฝังมารยาทและวัฒนธรรมของไทยที่มักแฝงอุดมการณ์ทางการเมืองในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะในการเรียนการสอนในวิชาหน้าที่พลเมือง ที่ต้องการให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดโดยเฉพาะค่านิยมความเป็นไทย (ทองสุข รวยสูงเนิน, 2559; ปกรณ์สิทธิ สุานา, 2560)

ผลการศึกษานี้ สนับสนุนการพัฒนาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียน ในฐานะคนรุ่นใหม่ สิ่งจำเป็นที่ต้องคำนึงคือ การทำความเข้าใจความต้องการของนักเรียน และบริบทของสังคมคนรุ่นใหม่ ที่ยึดโยงกับโลกออนไลน์ การสื่อสารเรื่องหลักคุณธรรม จึงไม่อาจใช้วิธีการแบบเดิม ๆ ได้อีกต่อไป ซึ่งประเด็นนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) (2560) ได้ให้ข้อเสนอแนะหลักการสื่อสารกับวัยรุ่น ได้แก่ ต้องชื่นชมในสิ่งที่วัยรุ่นรับผิดชอบได้หรือทำได้ ให้การปลอบใจและให้กำลังใจเมื่อวัยรุ่นทำสิ่งผิดพลาดหรือเกิดความท้อแท้ ให้ความรักที่ให้อิสระและให้โอกาสเป็นส่วนตัวในขอบเขตที่เป็นธรรม ไม่สื่อสารทางลบ เช่น ดุด่า ประชดประชัน เปรียบเทียบ และควรใช้คำพูดที่อ่อนโยนในการตักเตือนหรือชี้แนะในการปรับตัว และบทบาทการสื่อสารที่สำคัญ

คือการสื่อสารผ่านความสัมพันธ์ในครอบครัว ในประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่าแนวทางการพัฒนาจากผลการวิจัยนี้ได้เสนอแนะให้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางสังคมโดยครอบครัว โรงเรียน และสื่อออนไลน์ คล้ายกับข้อเสนอของงานวิจัยของกชนิภา บุตรดอน (2561) ที่เสนอว่า การจัดส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมนักเรียนนั้นควรดำเนินการด้วยการฝึกฝนให้นักเรียนได้ทำเป็นกิจวัตรประจำวันจนเกิดเป็นคุณลักษณะที่ดี รวมถึงกระบวนการเสริมแรงบวก และควรมีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน และข้อเสนอของกรมกิจการเด็กและเยาวชน และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2558) ที่ระบุว่าเด็กและเยาวชนควรได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมได้ต้องอาศัยการปลูกฝังจากครอบครัว โรงเรียน และสื่อ ร่วมกันรณรงค์ ไม่ใช่เพียงการเรียนการสอนในชั้นเรียน แต่สื่อต้องมีบทบาทในการสร้างความตระหนักรู้ต่อผลกระทบภายใต้กรอบคุณธรรมอันดีงามด้วย

อย่างไรก็ตาม บทบาทสำคัญของการถ่ายทอดปลูกฝังที่ต้องยึดตามมาตรฐานการเรียนรู้และหลักสูตรการเรียนการสอนนั้น ครูและสถานศึกษาถือว่ามีบทบาทสำคัญอย่างมาก ดังนั้นการใช้แนวทางการพัฒนา 5 ด้านคือ 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้รักการเรียนรู้ 3) พัฒนาศักยภาพครู 4) พัฒนาและส่งเสริมเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 5) การส่งเสริมความร่วมมือของภาคีเครือข่ายของสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชน จึงยังเป็นสิ่งจำเป็น (พิเชษฐ ยงตรง, พิณสุดา สิริรังศรี, และสินธะวา ความดีษฐ์, 2560) ทั้งนี้ การพัฒนาคุณธรรมนักเรียนควรต้องเป็นแบบอย่างด้านคุณธรรมให้นักเรียน สอนคุณธรรม เป็น ผู้ดูแล ผู้ถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรม ผู้อำนวยการความสะอาดให้นักเรียนในการปฏิบัติหลักคุณธรรม เป็นที่ปรึกษาและผู้สื่อสาร แต่ความท้าทายสำคัญของครูในการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนคือวิธีการสอนและประเมินผล คุณสมบัติของครู รวมถึงความคาดหวังของผู้ปกครองและสังคม และความแตกต่างของค่านิยมเกี่ยวกับคุณธรรมของโรงเรียนกับค่านิยมของครอบครัวนักเรียน (Gui, Yasin, Abdullah, & Saharuddin, 2020)

โดยสรุป แนวทางส่งเสริมคุณลักษณะ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียนจำเป็นต้องใช้ความเชื่อมโยงของสถาบันทางสังคมหลายหน่วยร่วมกัน ในขณะเดียวกัน ก็จำเป็นต้องอาศัยวิธีการที่หลากหลายตรงกับความต้องการและคุณลักษณะของผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงอาจต้องพิจารณาถึงบริบทของหลักคุณธรรมสากล ที่มีความเชื่อมโยงแตกต่างกันออกไปตามบริบทสังคมวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ด้วย (Beauchamp, Teas, Gordon, & Renteln, 2020) แม้หลักคุณธรรมชุดใหม่ ๆ ที่คนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญนั้นจะมีความเป็นสากลแต่ในบริบทการปลูกฝัง อาจต้องพยายามบูรณาการเข้ากับสังคมและวัฒนธรรมไทยให้ได้ด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ จากผลการวิจัยทั้ง 8 แนวทางการพัฒนาส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ร่วมกัน เพราะการปลูกฝังคุณลักษณะ ค่านิยม และหลักคุณธรรมให้นักเรียนนั้น เป็นหน้าที่ของทุกส่วนร่วมกันทั้งตัวโครงสร้างหลักสูตร ผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง โรงเรียน และสื่อที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ ควรมีการศึกษาพัฒนาการสร้างหลักสูตร ชุดกิจกรรม สำหรับการปลูกฝังสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม ในรูปแบบใหม่ๆ โดยมีรายละเอียดตามที่คนรุ่นใหม่ยึดถือ โดยเฉพาะหลักคุณธรรมสากล ในแง่เทคนิคการวิจัยอาจมีการพัฒนาวิธีการวัด ประเมินผลการยึดถือ การปฏิบัติตามหลักคุณธรรมของนักเรียนให้มีความสอดคล้องกับชุดคุณธรรมใหม่ ๆ ที่นักเรียนให้ความสำคัญมากขึ้น

ข้อจำกัด

1) มุมมองการพัฒนาแนวทางเป็นข้อมูลจากผู้เรียนเป็นสำคัญ อาจไม่ได้ครอบคลุมถึงผู้กำหนดนโยบาย ผู้สอน และผู้ปกครอง อีกทั้งข้อมูลการศึกษาเป็นแบบตัดขวาง (cross-sectional data) ซึ่งอาจอธิบายได้เฉพาะในช่วงเวลาที่ดำเนินการวิจัย ภายใต้หลักสูตรการเรียนรู้นักเรียนได้เรียน ณ เวลานั้น

2) การประเมินการให้ความสำคัญต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม ในการศึกษา เป็นแบบอัตวิสัย จึงขึ้นอยู่กับประเมินของผู้ตอบแต่ละคนภายใต้หลักการคุณธรรมแบบเดียวกัน ดังนั้นผลการวิจัยที่ได้ครั้งนี้ อาจแตกต่างจากการศึกษาในงานอื่น และไม่สามารถเปรียบเทียบโดยตรงได้กับการวัดและประเมินในลักษณะภาวะวิสัย ที่มีตัวบ่งชี้พฤติกรรมกระทำที่ชัดเจน

3) เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาในการเผยแพร่ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัย การนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ในบางประเด็นรายละเอียดการวิเคราะห์เกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรม เน้นการนำเสนอเป็นภาพของผลรวม โดยไม่ได้แยกวิเคราะห์รายละเอียดค่าคะแนนหรือการเปรียบเทียบเป็นรายข้อย่อย เนื่องด้วยบางประเด็นนั้นมีความอ่อนไหวต่อการถูกตีความเชิงลบต่อกลุ่มตัวอย่าง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ค่านิยม และหลักคุณธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 จากสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร

รายการอ้างอิง

- กษนิภา บุตรดอน. (2561). แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนในอำเภอชุมแสงสังกัดสำนักงานการศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 1(3), 71-80.
- กรมกิจการเด็กและเยาวชน, และวิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2558). *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและเยาวชนไทย พ.ศ. 2558 : ตามกรอบคุณลักษณะที่พึงประสงค์*. กรมกิจการเด็กและเยาวชน.
- กรมประชาสัมพันธ์. (2561). *เตรียมคนไทย 4.0 รองรับศตวรรษที่ 21*.
http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=7998&filename=index
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2557). *ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของ คสช.*
<https://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=38658&Key=news20>
- คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 – 2564*. <http://tpso4.m-society.go.th/index.php/th/tpso-news/2017-05-16-15-16-07/255-2-2560-2564>
- คณะกรรมการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. (2561). *แผนแม่บทส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2559-2564)*.
<http://www.mfa.go.th/acc/contents/files/other-20180719-160433-889866.pdf>

- จุลินี เทียนไทย, ภัทรพรรณ ทำดี, ภาสันนันทน์ อัครวัชร, ปุณณทรีย์ เจียรวิชัยบุญญา, และฐิตินันท์ ฝวนิล. (2564). *การสร้างความเข้าใจในคุณลักษณะ พฤติกรรม และทัศนคติในอนาคตของชาวดิจิทัลไทย*. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ฐิตินันท์ ฝวนิล. (2563). *มารยาททางสังคมในการปฏิสัมพันธ์แบบออนไลน์ของนิสิตนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร*. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 39(1), 169-192.
- ทองสุข รวยสูงเนิน. (บก.) (2559). *หนังสือเรียนรายวิชาเพิ่มเติม มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 : หน้าที่พลเมือง 1-2*. พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- เทพพร มังธานี. (2557). *บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนในภาคอีสาน*. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 31(1), 45-64.
- นิพนธ์ เทพวัลย์. (2557). *นโยบายประชากรของประเทศไทย: จากอดีตสู่ออนาคต*. โรงพิมพ์ธนเชษฐ์.
- ปกรณ์สิทธิ์ ฐานา. (2560). *กระบวนการสร้างมารยาทของสังคมไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราวีณยา สุวรรณรัฐโชติ. (2561). *วัคซีนคุ้มภัยคนยุคดิจิทัล: ประเด็นจริยธรรมและข้อควรระวังทางกฎหมาย*. ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรม ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรภา ตันติชูเวช. (2560). *เจเนอเรชันแอลฟา: เจเนอเรชันใหม่ในสังคมไทยศตวรรษที่ 21*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิเชษฐ ยังตรง, พิณสุตา สิริรังศรี, และสินธวา คามดิษฐ์. (2560). *กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ในศตวรรษที่ 21*. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 31(100), 1-12.
- ภูเบศร์ สมุทรจักร, กมลชนก ขำสุวรรณ, และกัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2563). *โลกที่ 3 ของซี-แอลฟา*. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มนทกานต์ รอดคล้าย. (2561). *อิทธิพลของความรักความเข้าใจในครอบครัวต่อคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ. (2562). *แผนงานบูรณาการยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม คนไทย 4.0*. https://www.khonthai4-0.net/?page_id=2598
- ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน). (2559). *สถานการณ์คุณธรรมของสังคมไทย*. <https://www.moralcenter.or.th/สมัชชาคุณธรรม/การสำรวจสถานการณ์คุณธรรมของสังคมไทย>.
- สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2562). *รายงานสถิติการศึกษาปีการศึกษา 2562 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร*. <http://www.bangkok.go.th/upload/user/00000116/0-system/satatic/2562/STATBMA62%20Web.pdf>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2560). *เคล็ดลับเข้าถึงใจวัยรุ่น*. <https://dol.thaihealth.or.th/Media/Index/8cdeab41-a29e-e711-80e3-00155d65ec2e?isSuccess=False>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร. (2559). *แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 20 ปี ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2561 – 2565)*. สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร.

- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2560).
แนวทางการพัฒนาและประเมินค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- Serres, M. (2561). หนูนี้ไว้บั้ง: วัฒนธรรมและเทคโนโลยีของมนุษย์มีดเลนเนี่ยม [*Petite Poucette*]. (สายพิณ ศุภทงคณ
, แปล). พารากราฟ.
- Beauchamp, T. (2020). The compatibility of universal morality, particular moralities, and multiculturalism.
In W. Teays & A. D. Renteln (Eds.), *Global Bioethics and Human Rights: Contemporary Perspectives*
(pp. 22-30).
- Gui, A. K. W., Yasin, M., Abdullah, N. S. M., & Saharuddin, N. (2020). Roles of teacher and challenges in
developing students' morality. *Universal Journal of Educational Research*, 8(3), 52-59.
- Ngamjarus, C. & Chongsuvivatwong, V. (2014). *n4Studies: Sample size and power calculations for android*.
The Royal Golden Jubilee Ph.D. Program-The Thailand Research Fund & Prince of Songkla University.